

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Annou Kmecovou

RG-50.688.0005.01.01

Dobrý deň prajem.

Dobrý deň.

Povedzte nám prosím vaše meno.

Anna Kmecová.

Kedy ste sa narodili?

Prvého deviaty tridsať dva.

A kde?

Tuná, v Giraltovciach, na Bardejovskej ulici.

Ďakujem, pani Kmecová, pred pár týždňami sme vás navštívili, a vy ste nám porozprávali svoje spomienky z obdobia Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny. Dnes sme k vám prišli opäť, aby sme si tieto vaše spomienky nahrali na videokameru. Chceme sa vás na úvod opýtať, ako si vy spomínate na obdobie, keď sa začal Slovenský štát, keď vznikol Slovenský štát?

Tak ako sme sa... a to tam nemáte napísané?

Vy nám to teraz porozprávate.

Keď som chodila do školy, tých desať rokov som mala, alebo ako, no tak sme boli rozdelené, evanjelici a katolícke, no tak sme sa učili tam a mali sme... pán riaditeľ bol gardista a pani učiteľka bola manželka jeho, naša triedna. No tak sme chodili, tam mala takého chlapca, osemmesačného... My sme museli všetko pracovať, chlapcovi plienky prať - plákať, a všetko možné. A toto pri studni, v studenej vode, a tak potom toto, špinu, do záchodov sme nosili. No... také bolo, ale čo sa dalo robiť, v peciach sme topili s drevom, na rukách z drevárne drevo sme nosili k peci. Bola pani, ktorá upratovala, bola stará už, no tak sme my museli, deti.

A to vy ste všetko museli v tej škole robiť, toto?

No, no.

Ako sa volal ten pán riaditeľ vašej školy?

Kafka. Pani učiteľka Kafková. Ale meno krstné nepamätám sa, vôbec. No a keď sme mohli, tak sme museli, no to tak.

A vy v tej vašej škole, kam ste chodili, mali ste tam aj židovské dievčatá? Židovské spolužiačky?

No, ony prv boli, ale potom, keď už nastal Slovenský štát, oni ich oddelili, všetko preč.

Ony potom chodili niekam inam do školy?

Áno, ony mali... ja vám neviem povedať, či to už potom nemali vôbec ani triedy, to neviem, no ale potom za Slovenského štátu už s nami nechodili. Ale predtým chodili. Do školy. Áno. A pekne sme sa rozprávali, tu z našej ulice chodili, kamarátky sme boli. Potom už také nastalo, za Slovenského štátu nedobre.

A čo sa potom dialo za toho Slovenského štátu nedobre?

No tak.. to už sa mi tak v hlave nepamätá, že čo to tak všetko bolo... Nás evanjelikov mordovali. No tak čo spravíme. Ktorí vydržali, tak sú tu.

A s tými vašimi židovskými spolužiačkami, ktoré najprv s vami chodili do školy a potom boli oddelené, čo sa s nimi stalo?

No tak oni potom ich zobrali do... preč. Také najprv vzali do osemnásť rokov dievčatá, no a... neviem, kde ich brali.. No lebo tam, kde je tá žandárska stanica potom bola, a je... a tam kde je ten dom okolo cesty boli postavené z dreva domy. Dom, a tam štyri rodiny bývali. To bolo vonkoncom (po celej dĺžke) taká... nastavané... No a tam bývali v tých oných, no tak. My sme sa priatelili, do nás chodili dojiť kravičky, tie židovské ženy. Lebo hovorili, že im keď my podojíme, tak že to je trejne, no tak vždy si doniesli kantlík (kovová nádoba s rúčkou a vrchnákom na prikrytie), jedna i druhá, po dve chodili, podojili a tak. A bola tam jedna rodina, čo mali deväť detí. Hocikedy nemali čo jesť, im uvariť. Ja neviem, či nemali peniaze, alebo čo, tak prišli k nám a od otecka pýtali sliepku. Otec išiel na dvor, chytili sliepku, dali mu, a už. A keď nemal peniaze, tak dostal, keď zarobil, tak nám doniesol tie peniaze. Ale my sme tak, jak jedna rodina, či oni, či my. A tuná ako sused, teraz bývajú Vojčekovo, tak boli... bolo lekárske sídlo. Tu lekár býval aj ordinoval.

To bol židovský lekár?

Čo?

Židovský lekár to bol?

Hej.

Hm.

No...

A chcem sa vás spýtať, pani Kmecová, vy ste spomenuli, že tu žili nejaké štyri rodiny, o ktorých viete, že ich zobrali.

No...

A vy ste videli, ako tie rodiny zobrali?

Áno, boli sme tam štyri alebo päť dievčat, čo sme šli sa pozerat' na nich, auto stálo tam na kraji cesty, a tam také boli tri oné, a oni mali batohy Pplecniaky)... toto a išli. Z tých domov ich gardisti viedli k tomu autu. Tam jeden taký....

A brocáky sú čo?

A tam jeden taký osemdesiatšesť ročný, o dvoch krivul'och (barliach) išiel a šiel, ale pomaličky, a ten jeden gardista z Giraltovec zobral bendrek (obušok) a po ňom, a bil ho.

Bil ho.

No... a tá...susedka, Zuzka jej bolo meno, už nežije, tak kričí na neho: „Janku, čo to robíš?“ lebo oni boli v jedných rokoch (rovesníci). Spolu do školy chodili. „Nebojíš sa Boha, že ty takého starého človeka biješ? Však on nevládze chodiť, keď je nevládny, ho tak bolia nohy.“ „A ty budeš ticho, za židmi idú luteráni,“ tak sme všetky plakali tam, ale potom sme boli tam ďalej, no tom konci, ten dom bol taký dlhý, tak sme tam boli na konci a... „Za židmi idú luteráni!“ tak sme plakali a odišli preč, ale oni už boli z toho domu, už všetky boli v aute.

Aké to bolo auto?

Také nákladné, nákladné auto, a s plachtou prikryté, a tam ich naládovali a zobrali. Nevie, kde ich brali, toto vám nepoviem, ale tam ich do toho auta naládovali.

A koľkých takto zobrali?

Čo?

Koľko ľudí zobrali?

Joj, tak toto vám nepoviem.

Koľko ich tam bolo, čo vy ste videli?

Nepoviem vám, lebo my sme ich nepočítali. A tam ich bolo... ono ich bolo zato veľa, to ja neviem. Lenže tie mladé dievčatá, tie vzali skôr. A potom už len staršie, rodičia starí... a tí išli do toho auta.

Takže to, čo vy ste videli, ako ich brali, tak tam boli starší ľudia...?

Áno.

Aj ženy, aj muži tam boli spolu?

Áno, aj ženy, aj muži. Áno.

A deti s nimi neboli?

To také malé, hej, také menšie boli... A tu zase hore, povyššie nás zas býval jeden, Eller sa písal, A ona mala štyri deti, no a jeho zobrali skôr, a ona potom s tými štyrmi deťmi išla, každé malo batôžtek na chrbte, a tiež do toho auta. Ju viedli, ju viedli gardisti, ona mala ešte jedno také malé na rukách držala, neviem, koľko malo, či rok či... no také... celkom malé nebolo, ale už okolo roka malo. No a tam išli ešte do toho auta. Hej...

Aj s tými ostatnými, to bolo vtedy...

S tými ostatnými, áno.

A pamätáte si aj na mená tých druhých rodín, teraz ste spomenuli, že toto boli Eller, Ellerová, prišli tam...

Čo?

Pamätáte si aj d'älsie mená tých druhých rodín, ktoré išli do toho auta?

Och, ta nejaký Kiva tam bývala... neviem, to nepamätám si už tak mená.

Ale vy ste sa s nimi poznali?

No pravda, so všetkými, hovorím, chodili k nám kravičky dojiť, na vajíčka chodili, všetky. Ako jedna rodina sme boli, pekne sme sa... Ja neviem, že čo to za toho Slovenského štátu také silné prišlo, že... Dovtedy sme sa mohli pekne porozprávať aj prísť jeden do druhého, a potom, ako... nedobre.

Hovorili ste, že tí gardisti tam boli s nimi, že ich brali gardisti.

Áno.

Koľko tam bolo gardistov?

Že koľko ich bolo?

Hej.

Ja neviem, koľko ich... tam boli chlapi, lenže boli dvaja aj v nemeckej uniforme oblečené, alebo traja. Boli aj v nemeckej uniforme, no a títo boli tak, v civilu.

Ako ste vedeli, že sú to gardisti, keď boli v civile oblečení?

No však to mali tie znaky na sebe, nie? Mali znaky, také gardistické, čo boli tu. A každý... puška a obušok. Čo keď niektorí nechceli ísť alebo pomalí, a po ňom.

Ich bili.

To bolo niečo strašné, toto, čo človek zažil. A my plačúc domov išli.

A spomínate si aj na mená tých gardistov? Jedného ste vraveli, že to bol Janko.

Janko, hej, ale on nežije už. Ako sa to on volal? Janko Kroker. Janko Kroker, gardista. A tých viac ani neviem, nepamätám sa mená, že ktorí boli viac. Len jeho sme poznali, lebo tak tu chodil a sme žili v Giraltovciah. A z Giraltovciev bol. Áno. Tak. Ani neviem... Janko Kroker to bol. Ja som sa nikdy ani ako dievča nepozdravila, no. Lebo mi bolo veľmi ľúto, že tak „vojoval“ (nedobré správanie sa k iným) s tými židmi. A nám povedal, že za židmi idú luteráni. Tak hovorím, akokoľvek by sa človek nazlostil na toho človeka, a to by som nedokázala, také niečo.

Medzi luteránmi neboli gardisti?

Nie, u nás vôbec žiadny evanjelik nebol gardista. Oni tuná len tak volali luteráni, nie evanjelici.

Takže to boli všetko katolíci?

No pravda, všetko boli katolíci.

A bolo tu veľa gardistov, v Giraltovciah?

Bolo ich dosť, však aj môjho manžela, že zobrali, tiež prišli len oni gardisti a že bol evanjelik.

A boli takí násilní tí gardisti?

Ani takí... z Giraltoviec nešli katolícki chlapci, len čisto evanjelickí. A tam išli, na pešo išli do Prešova, a z Prešova išli na vlak až k Bratislave, a tak Malacky, tam do tých dedín, čo tam kopali tie zákopy. Ta tak bolo.

A vy ste spomínali, že ste videli ešte nejakú takú inú situáciu, keď brali židovské dievčatá. To ste hovorili, že to bolo predtým, ako ste videli tuná tieto rodiny.

To predtým bolo, Lebo najprv zobrali dievčatá, také osemnásťročné, do osemnástich... neviem, či od šesnástich do osemnástich. To sme boli v škole, tam sme sa učili, a cez prestávkou, neviem, toto si nepamätám, jeden chlapec, a hovoril, že: „Chod'te dievčatá k oknu, lebo teraz vedú židovské deti.“ „Dievčatá,“ no a tak sme šli k oknu a sme začali plakať, a oni išli okolo, jeden vpredu, druhý vzadu, a toto... jeden okolo boku s puškou, a tak ich viedli tam. Tak sme plakali, sa na nich pozerali, ale len cez okno, cez okno. A tam kde je zastávka pri kultúrnom dome, tam stálo auto, a tam ich do toho auta ládovali, a ako už prestávka prešla a ona prišla pani učiteľka do školy, a my sme ešte pri tých oknách stáli, nie, a plakali. A ona zobrala palicu a po nás. Toto nikdy nezabudnem. Ja by som nedokázala niečo také. A tak nás zbila trochu, a potom sa uspokojila a odišla.

Tieto židovské dievčatá, to čo ste videli z tej školy, ako ich brali, čo... čo ste presne videli? Ako to vyzeralo? Kto tam bol?

No tak ono... tam len čo stálo auto a oni prišli, no a predtým sme sa kamarátili, pekne, nikdy sme zlé neboli, kamarátili, rozprávali, ani nás nikto, učiteľia, že by sme neboli. No ale vtedy potom už za Slovenského štátu to niečo strašné bolo. Chodili sa hrať k nám hocikedy, tu prišli, alebo... Mali sme tu ovečky, tak ich hladkali, objímali tie deti, lebo oni nemali, nechovali tak.

A medzi tými dievčatami židovskými, ktoré ste videli, že ich odvádzajú, tam boli nejaké, ktoré vy ste poznali, nejaké vaše kamarátky?

To oni nás... hoci ste videli že išli, tak sme nevideli, lebo oni plačúci išli, hlavy dolu...

Tak ste im nevideli... nevideli ste im do tváří?

Nevideli, a to kúsok od oného bolo, nie, od okien tam dolu cez cestu, no tak sme nevideli ich, ktoré išli...

A ako ďaleko to asi bolo, ako cez cestu...

No tam, ako kultúrny dom, a škola je tam na vrchu, no, škola, tak to tam bolo.

Takže vy ste sa dívali von oknom, na druhej strane ulice...?

Áno, áno, na druhej strane ulice. Tak...

Vy ste nevideli ani, ktoré dievčatá tam boli.

Nie, nie, ani to... medzi dievčatami to bolo... dosť veľa ich tam bolo... no ja neviem, koľko ich bolo, no a ony hlavy pospúšťané, tak išli do toho auta, tak sme nevideli.

Koľko asi tam bolo tých dievčat?

Ja neviem vám povedať, my sme ich nepočítali, ja viem či nejak osemnásť, či nejak tak...

Tak odhadom?

Šli po tri. Tri... tri... tri... Nevieam, koľko ich tam bolo, toto vám nepoviem.

A vy ste podľa čoho vedeli, že sú židovské dievčatá?

Ta nevideli sme? Že naše nevideli, také ešte, no, evanjelické alebo katolícke. Len židovské. To neboli také naše.

Kto tam s nimi bol ešte?

Čo?

Kto tam s nimi ešte bol, s tými dievčatami?

Kto tam s nimi bol?

Hm.

No tak s nimi takí nejakí starší ľudia nešli, len oni a gardisti ich sprevádzali cestou do auta, a šofér šiel vpredu a tiež len s plachtou, zakryté auto, a tam boli tri také schodíky, čo išli zozadu, a to bolo... plachta prehodená, a išli tam pod tú plachtu. No ta tak...

Koľko tam bolo gardistov s nimi?

To viete, toto vám nepoviem, ale asi dva, štyri, približne piati boli tam.

A mali uniformy oblečené, gardistické?

Tamtí nemali, neviem, že by boli mali uniformy, ale títo, čo tu brali tých, tí mali, boli traja v nemeckých uniformách. A tamtí si nepamätám, či to boli tiež... v nejakej, tej nemeckej uniforme, či v gardistickej... Oni tí gardisti mali svoje znaky, gardistické, to sme poznali, že to gardisti idú.

A s tými dievčatami, tí gardisti boli aj ozbrojení, mali aj zbrane?

Čo?

Mali tí gardisti, ktorí s tými dievčatami išli, zbrane?

Áno. Išli s nimi.

A mali aj tie obušky?

Títo nemali, nevideli sme, že by mali, ale len pušky na pleci a tak ich sprevádzali. A ony sa ani... kde mali utiecť? Nemali kde utekať...

A nebili tie dievčatá?

Čo?

Nebili ich?

Nie, nie, nie. Ony slušne išli, aj do toho auta, nebili ich, to... nič... pekne...

Toto bolo... tie dievčatá, keď vy ste videli odvádzat', aké to bolo ročné obdobie?

No to bolo za Slovenského štátu, ale ktoré ročné obdobie nepamätám sa.

Či si spomínate, či bolo chladno, alebo teplejšie?

Že... nepamätám si toto, že... tak boli poobliekané, a to muselo byť v jeseni alebo ako, nie, lebo... ale v ktorom roku ja neviem. Takže...

V ktorej triede vy ste vtedy boli, do ktorej triedy ste chodili?

Ja do ktorej? Ja ani neviem, neviem, do ktorej triedy som chodila, chodila som už...

Koľko rokov ste mali, to si spomínate?

No to už po desiatich, po desiatich rokoch, to toľko viem.

A vy ste vraveli, že najprv ste videli, ako odvádzajú tie dievčatá, a potom, po nejakom čase ste videli tu v ulici, ako tie rodiny odvádzali.

Áno, starých ľudí, deti také, no...väčšie už. Možno... koľko rokov mali tieto deti? S rodičmi išli tie deti.

A aký asi dlhý čas uplynul medzi týmito dvomi situáciami, ktoré ste videli?

Toto neviem vám..., že ako to...

Bolo to v tom istom týždni alebo... bolo tam viac týždňov medzi tým, uplynulo, ubehlo? Nespomínate si?

Nepamätám sa, viete, že ani tak nepočujem dobre. Tak...

Bolo to v tom istom roku?

No v tom istom roku áno, ako brali tých aj tie deti. Skoršie tie mladé, a tak. Skôr mužov zobrali, mužov, chlapov, tých mladších, a tak, potom starých, rodičov, a potom tie deti posledné. A už nebolo ich.

A tých mužov, ktorých zobrali prvých, tých vzali ešte predtým, ako tie dievčatá zobrali?

Neviem, čo hovoríte?

Muži, hovorili ste, že mužov zobrali „perše“...

Najprv zobrali mužov, takých, čo niečo robili alebo... tých prvých zobrali.

A to bolo ešte predtým, ako vzali tie dievčatá?

Predtým ešte, v prvom rade zobrali chlapov, a také chlapčiská, už veľkých, ktorí robili. A tak potom dievčatá išli, a naposledy rodičia s tými ostatnými deťmi. Išli do te... ich brali. Ta to, to, to... to... nikdy nezabudnem.

A vy ste videli, aj ako brali tých mužov?

Nie, toto som nevidela, ako mužov brali, len už potom rodičia hovorili, že brali do áut ich, ale neboli sme pri tom deti.

Takže to ste sa tak dozvedeli, že sa tom rozprávali?

Len sme sa dozvedeli, že ich zobrali, áno. No aj táto Ellerka, čo tu bývala, čo mala tie štyri deti, tak jeho skôr zobrali, skôr, no a ona potom s tými deťmi išla do toho auta.

A táto Ellerka, to bola taká susedka vaša?

Áno.

Vlastne... Ona sa aj nejako rozlúčila s vami alebo s ľudmi?

Nie, nie. Nie, nerozlúčila sa, lebo povedali mama, že chceli, že chceli sa voľačo opýtať, moja mama jej, ale ona strašne plakala. Bolo jej ľúto, že ostala sama s tými štyrmi deťmi, no a potom musela ísť aj ona, nie. To i ona mala batoh na chrbte, i tie deti, každé jedno, traja... len toto, čo bolo na rukách, to nemalo batoh, tí malí mali batôžky na chrbtoch a do toho auta a išli. No a mama moja, hovorili, že nemohli sa s ňou rozprávať, lebo veľmi plakala. Tak nechceli ju zarmucovať, len ju poláskali a išli preč. Lebo viete, že tu sme nemali vody, svoju studňu, tak sme k nim chodili tu hore na vodu, do nich. No tak sa rozprávali ako susedky, dobrá bola, aj on bol dobrý, milý, poslušný, vedel sa porozprávať s nami. Áno, toľko viem. No tak viacej tu ako nebolo židovských rodín, ako len čo oni, tá Ellerka, aj tam tie štyri, v tom dome bývali štyri rodiny. No ale neviem vám povedať, že ako sa volali, chodili do nás, ale sme sa ich nevyptávali, a možná aj povedali, ale ja som bola dieťa ešte, tak som si ich nezapamätala.

Že ešte ste to tak nevnímali možno.

Áno, áno, toto tak...

A tieto židovské ženy, ktoré k vám chodili po to mlieko, spomínate si, že by boli niekedy, keď vznikol Slovenský štát, že by boli hovorili o tom, že už s tými židmi je nejaká horšia situácia, ale tak...

No, tak viete, že ja som bola tu pri maštali, ako oni došli, a prišli k otcovi môjmu, a povedali tam: „Pán Dzuriš, tak už k vám chodiť dojiť nebudeme,“ ale s plačom. „Lebo už nás budú brať, tak už nebudeme k vám chodiť dojiť.“ Ta toľko a dobre, že chodili, lebo mamička, to len s rukami sa došlo, že... no tak by ich boli ruky veľmi boleli, päť kravičky boli. No oni tak prišli, nie, ráno, vždy si podojili, zobrali či štyri litre, či koľko nadojili.

Takže oni už vlastne vedeli, že niečo sa deje...

Áno. Áno...

Zlé...

No tak toto oteckovi povedali, že: „Pán Dzuriš, už k vám kravičky dojiť chodiť nebudeme, lebo už nás budú brať,“ no toľko viem.

A vy keď ste videli, ako ich odvádzajú, aj tie dievčatá, potom tie rodiny, vy ste vedeli, že... kam ich berú, alebo čo sa deje?

Nie, nie, toto sme nevedeli, že kde ich viezli, čo... no išli do... toto auto tam, tu išlo ku Prešovu, nie, ale kde ich brali, toto vám neviem povedať.

Vy ste videli, ako to auto odchádza?

Áno, áno, ako odišlo, no...

Toto?

Ako odišlo, ako na Prešov, ak...

A pred tou školou, to čo ste videli, tam ste videli, ako odchádzalo auto?

No, aj tam pri škole sme nevideli, ale tak bolo obrátené k onému, viete...

Takže tým smerom?

Hej.

A zozadu, čo tie dievčatá išli do vnútra do toho auta, no tak išli, a auto bolo obrátené ku Prešovu tam, ako na Prešov, cez most išli. No ale my sme nevideli, ako vyšli, lebo my už sme boli bité od pani učiteľky, lebo prestávka už sa skončila, tak sme museli sedieť. Len toto viem, že auto bolo obrátené tam, takto. No... Joj Bože môj, Bože! Už nekončíme?

Chcem sa vás ešte opýtať, čo sa stalo s tými majetkami, s tými domami, keď tie židovské rodiny, ktoré tu bývali, keď ich zobrali? Čo sa stalo potom?

S domami?

Hej.

No tak to prešlo na národný výbor asi, nie? Ja neviem. Ja toto neviem vám povedať, lebo potom chátrali, tak už ich šli porozberať, aby nepopadali. To drevo už bolo také prežraté, staré. No ale že tam... nikto to nekúpil, až teraz, čo tam ten nový dom s tou žandárskou stanicou postavený, tak až teraz toto „onačili“ (niečo s tým robili). Toto potom... drevo vypratali, no ale to len ... na... na miestny národný výbor asi išlo, po židoch. Áno, toto neviem vám povedať.

A v tom období Slovenského štátu, keď ste hovorili, že teda tie zlé veci sa začali diať, videli ste, ako tých židov odtiaľto odvážali, vy ste chodili do kostola vtedy, však?

No ta nie?

Tak sa chcem spýtať, že – pán farár, v kostole, bol niekedy spomenul niečo počas služieb Božích o tom, čo sa dialo, aký osud stihol týchto židov v Giraltovciach. Spomínate si, že by bol niekedy niečo spomenul?

Tak si nespomínam, neviem, ale som... my sme deti boli a každú nedeľu v kostole. Každú nedeľu, no ale aj tak keď bol sviatok nejaký, tak sme išli do kostola, no ale nepamätám sa, že i tak... Ale čo chodil na náboženstvo k nám, pán farár, tak on – Bartok sa písal – ale on zomrel, ale tuná nie je pochovaný, lebo ich zobrali, tam odkiaľ pochádzali. No tak oni na náboženstve nám spomínali, na náboženstve, že... že také dačo sa robí, ale... veľa nie... len pár slov, a dosť.

A čo, čo vám spomenuli?

Asi.. sa nám báli.. že... sme sa priateľ... kamarátok už nebudeme mať, že to... tých židovských, lebo ich zobrali. No a čo oni mohli robiť, keď gardista kričal, že po židoch idú luteráni? Čo nám mali robiť, no to tak... nedá sa nič robiť. Im Pánbožko nedopomohol.

Ďakujem zatiaľ veľmi pekne, urobíme si zatiaľ krátku prestávku, dobre? Lebo chcem sa opýtať aj tuná kolegyně Moniky, aj pána Beyraka, či oni nechcú sa vás niečo opýtať.

Manžela?

Toho pána z Izraela.

Aha.

Sa chcem spýtať, Nathana. Toho takého šedivého.

Aha, čo tu boli.

Hej.

Tak budeme pokračovať.

No.

Chcela som sa vás opýtať, tie štyri rodiny, čo ste videli, že ich brali, a bol tam ten starý muž, že šiel s tými... o tých paliciach kráčal, vy si spomínate, ako sa volal? Pamätáte si jeho meno?

Toto si nepamätám veľmi... Počkajte... nepamätám sa.

Takže z tých rodín vy si spomínate iba na tu Ellerku podľa mena? Ostatné mená?

É... áno... tej... nepamätám sa.

A spomínate si, či museli nosiť hviezdy?

Čo?

Židovské hviezdy, označenie na šatách?

Museli nosiť?

Nie, ja neviem vám povedať, či až tam v aute... ale nemali na šatách označenie, ako išli, títo starí. No a tam tie dievčatá tiež nepamätám, lebo to bolo ďalej, nie, tak to sme nevideli, a ony išli také smutné, hlavy pospúšťané, no tak toto nepamätám si tak, že či mali niečo na šatách. Ale toto nemali nič tuná, ani deti, ani oni. Toto neviem, a tiež mali ruksaky, v rukách tašky, čo išli do auta.

Aj tie židovské dievčatá mali také ruksaky so sebou?

No po jednom... mali ruksaky... v rukách niesli viete čo? Ešte mech, viete, čo sú mechy? Vrecia. Tak zaviazaný, tak napoly, a tam mali oblečenie, alebo tak... v ruke niesli... pri sebe...

Tie dievčatá?

Niektorá mala aj niečo na sebe, veľa ich malo tie vrecia a odstrihnuté z toho veľkého tak len na polovicu, a to v rukách niesli so sebou tam do auta. Toto si len pamätám.

A vy ste niektorú z nich poznali, z tých dievčat?

Nepoznala, ktorá ako sa volá, však zo školy by som ich bola poznala, ale ony hlavy mali pospúšťané, takže sme nevideli na tváre ich. Tiež, niektorá mala šatku, niektorá mala čiapku, tak to sme nevideli im tváre, viete. To muselo byť tak v jeseni, keď je chladnejšie, keď mali šatky a čiapky na hlave. Tak neviem.

A potom ešte nejaké židovské dievčatá tu zostali?

Neviem, neviem, to oni všetky tie také mladšie odišli s rodičmi.

A židovské rodiny tu potom ešte boli nejaké? V Giraltovciach?

No, ostali doteraz, a onen... ten pán doktor Deutsch, aj druhý syn, brat jeho, a dcéra, čo mali jednu dcéru, tak odišla do Ameriky. Ona je v Amerike vydatá, a ten jeden lekár pre ľudí, no... a druhý je veterinár.

Veterinár. To sú tí Deuschovci?

Čo?

Deutsch?

Deutsch.

A oni tu boli aj počas Slovenského štátu, ich nezobrali?

No áno, ale oni sa išli skryť do... Štefurova, či kde, viete... tak oni boli tam skrytí, viete. Tak preto ostali.

Oni sa ukrývali...

Tak tí tu ostali.

A potom po vojne sa sem vrátili?

Prišli, vrátili sa sem. To áno.

A vrátili sa...

A deti, deti boli ešte mladšie, také nevel'ké, no tak ostali, sa vrátili, však aj otec tu zomrel, aj mama tu zomreli, už po vojne. Hej...

A keď sa oni vrátili, ako ich tu ľudia privítali?

Tak hovorím, že neviem druhého vierovyznania, ale tak ako my evanjelici každý, mlieko im dávali, vajička, keď bolo potrebné... do domu im nosili. Čo hovorím, že nebolo tak... takej nelásky jedného ku druhému, ale toto vám nepoviem, lebo my sme bývali tu a oni tam až na meste, lebo oni mali obchod pred vojnou, čo v obchode predávali, tak to sa poznali s ľuďmi dobre. I po vojne potom, ešte nastúpil, on starý do obchodu, čo tovar ... tieto, oblečenie a to mali. No a syn vyštudoval jeden doktor a druhý veterinára, obidvaja sú tu, ženatí sú. A pekne sa zdravíme, pokývajú nám, keď idú, nás vidia, lebo čo... A ten veterinár hocikedy príde, keď psa očkujú, zaočkovať až do domu tu, aby sme nešli s nimi tam. Dobré sa „nakladáme“ (spolunášivame).

Takže Deuschovci sa vrátili, vrátil sa ešte niekto iný? Po vojne?

Neviem, neviem vám povedať. A aj niekto u nás hovoril, že aj druhí boli niekde skrytí, ale oni potom odišli preč, že by ne... neboli tu len. Neviem vám povedať.

A z týchto rodín, ktoré vy ste videli, že ich zobrali, vrátil sa niekto?

Nie z tých, z týchto rodín nič. Ani jedna, nič.

Ste spomínali, že tie domy, čo po nich zostali, že tak chátrali, rozpadávali sa...

No...

Ale čo sa stalo s tými vecami, ktoré boli vnútri v tých domoch? So zariadením...

To... to rozkradli cigáni, možno pozberali, alebo kto... to pozbierali... lebo to bolo všetko, okná, také neveľké okná tam boli porozbíjané, poničené... to chátralo všetko.

Takže to tak ostalo rozkradnuté, nepredávalo sa to?

Nie, nie, nebolo počuť nikde, že to dali... žeby to chcel niekto kúpiť, nič. Nič. Ani my by sme neboli, to by vždy ste mali na mysli, toto nešťastie. Tak... hovorím, že nepamätám, len toľko pamätám, že na tom dome boli okná porozbíjané, tak si myslím, že či nie cigáni pokradli lebo čo... pobrali... No toto potom hovorím všetko zbúrali, lebo to už padalo, to tie škridle... prepadávalo... čudo ... aj to také, už starý dom a drevený, to už z tých drieb sa osypávalo, totá... A to len s hlinou bolo vymastené viete... na tom... to tak... Ta toľko viem.

Chcem sa vás ešte spýtať, že či vy chcete niečo tak na záver povedať, čo sa ešte nespomenulo, že by ste si teraz tak na niečo spomenuli, že by ste chceli niečo dodať, doložiť, na záver nášho rozhovoru?

Čo ja budem hovoriť, to ja už stará... to už len na cintorín.

Pani Kmecová, chcem vám veľmi pekne poďakovať za tento rozhovor.

No a ja vám ďakujem.

Za váš čas, za vaše spomienky.

Koľko strachu som prežila. Lebo ja som ešte nikdy nebola pri kamere.

Ďakujeme vám pekne, veľa ste nám povedali, veľmi si to ceníme. Ďakujeme.

Hovorím... už rodičov, čo mali... gazdovali, nie, tak to vždy sme mali robotu. Tu boli ovce, tu husi, kravy, všetko... To bolo treba robiť, od mala sme museli robiť.

Hej, okolo hospodárstva je vždy veľa práce, to je pravda.

No ale to nič, chvála Bohu sme prežili, zostarli sme, a pôjdeme... A už ste vypli?

Ďakujeme.